

MIKAEL SÖDERBERG

Sally Pathurst i Stockholm

Ur *Drömmar och dagdrömmar* (1931)

1.

Vid en av tvärgatorna till Drottninggatan ligger ett antikvariat, som säkert är det slarvigaste på jorden. Jag har visserligen endast sett en bråkdel av vår stora planet, men jag har svårt att föreställa mig en boklåda, där böckerna ligga i värre oordning. Men så finns där också böcker så det skulle förslå till ett riksbibliotek, om det bara kom an på antalet. På hyllor, bord, stolar, golv, massor av böcker i enorma travar, ditslängda utan varje spår av system; ingenting hindrar att en kokbok kan i god sämja trivas rygg om rygg med en sextonhundredtalsbibel. Men lyckligtvis finns det en skicklig vägvisare i denna labyrint: affärens innehavarinna, en äldre dam, som ser ut som vore hon direkt utkliven ur någon dickensroman på hyllan (eller kanske på golvet under kommoden i hörnet). Denna vänliga dam sitter bakom disken med en fantastisk hatt från förra seklet på huvudet. Ofta är hon sysselsatt med ärtrensning eller annan matlagning, men hon gör gärna ett

PDF från Litteraturbankens sidor om Shared Reading:
<https://lb.se/bibliotekariesidor/shared-reading/>

Texten är hämtad ur *Drömmar och dagdrömmar* (1931):
<https://lb.se/f/SoderbergM/t/DrommarOchDagdrommar/sida/97/etext>

avbrott i arbetet för att ta fram den bok besökaren frågar efter. Och – läsaren må tro mig eller inte – hon hittar den!

Emellertid har detta ingenting annat med Sally Pathurst att skaffa än att det var här – mittemellan en tysk kemi från 1830 och Cagliostros hemligheter – som jag fann boken, som tillhört Sally Pathurst. Det var en fyrtio år gammal Baedeker på engelska över Sverige och Norge. Jag köpte den för en ringa penning, och när jag kom hem granskade jag den närmare.

På försättsbladet står med stora, litet barnsliga bokstäver: Sally Pathurst, Liverpool, 1888, och längre ned med samma stil: I am so glad! We will go on weddingtrip to Stockholm!

Jag såg genast lilla Sally framför mig: en liten söt engelsk vykortsmiss, som just skulle bli mistress. Sjutton år gammal. Jag har intet belägg för just den siffran, annat än den naiva flickpikturen och att små flickebarn gifte sig tidigt på den tiden. Men sjutton år var hon, det är jag övertygad om, och nu skulle hon alltså på bröllopsresa till isbjörnarnas stad och hade därför fått en röd resehandbok i present av sin fästman. Varför just till Stockholm? Kanske hade mannen släktingar här eller kombinerades möjligen smekmånaden med en affärsresa? Ja, det kan man ju inte så noga veta, så här långt efteråt.

Det första jag får se när jag slår upp Stockholm i boken, är ett gulnat ofullbordat brev med gamla Hotell Rydbergs siratliga namntryck i

övre vänstra hörnet. Där hade alltså det unga paret tagit in; nå, det låg ju också nära till hands, märkt med stjärna i handboken och "well situated and central, well adapted for men of business".

Men innehållet i brevet, som jag är nog indiskret att läsa, gör mig riktigt ledsen. Så här skriver lilla Sally: "Dear mother! I am so sorry. John is very ill, poor little one, and I must walk alone in town every day ..." Sedan kommer en stor bläckplump, som har tvingat Sally Pathurst att skriva om brevet från början, och så har ödet bevarat detta dokument åt mig.

Det kan tyckas besynnerligt, att en nygift man tillåter sin sjuttonåriga fru att gå ensam i en främmande stad i ett främmande land. (Och på 80-talet skulle det ju ännu mindre än nu gå för sig, trots att staden inte var så stor och farlig då.) Men vem vet, kanske visste mannen inte om det, eller visste han kanske, att Sally var en engelsk flicka av den käcka flickbokstypen, en sådan som klarar sig överallt. Jag stannar för det sista alternativet; unga frun var säkert "a dashing girl", fast hon naturligtvis i alla fall, som modet krävde måste gå omkring i en gräslig turnyrklänning.

Men tydligt är, att under mannens sjukdom har Baedekern blivit icke blott en vägvisare på promenader och utflykter, utan också en god vän, som hon har anförtrott ett och annat. (Hon kunde ju inte veta att den skulle skvallra fyrtio år senare.) Troligen har hon noga följt handbokens promenadförslag, ty framför vart och ett av dem står ett

datum antecknat. Jag roade mig nu med att i fantasien följa den väg hennes små skor ha trampat.

Den sista april har hon gått över Gustav Adolfstorg förbi Gustav III: s gamla opera. "It was in this theatre, at a masked ball, that Gustavus III was assassinated by capt. Anckarström" har hon tydligen med särskilt intresse läst, ty det var understruket med ett tjockt streck. Så har hon fortsatt över Norrbro, som då hade sina basarer på högra sidan. Men dessa, och de gamla kåkarna bakom, skola, meddelar herr Baedeker, inom kort rivas för att lämna plats åt en ny park. – Om man ändå hade följt dessa anvisningar och låtit Norrbro och Helgeandsholmen bli blott och bart en grönskande brygga mellan de två sjöarna! Men i stället för denna luftiga fantasi står där nu en krass verklighet i granit. – Men Sally Pathurst slapp förarga sig över denna Berlins triumf i Stockholm, i stället, roar jag mig med att tänka, har hon kanske i blomsterbasaren köpt en violbukett, som hon fäst vid sin höga åttiotalsbarm, innan hon fortsatte sin väg förbi slottet och Skeppsbron framåt. Därefter har hon med frejdigt mod trotsat Gamla stadens faror och gått genom "the numerous steep lanes, called brinkar and gränder" till Riddarhuset, och möjligen har hon också tagit några steg på Riddarholmen. Därifrån är det inte långt till "the tramway terminus Slussplan" och naturligtvis har hon inte försummat att åka i den då nyöppnade Katarinahissen. Uppe

från plattformen har hon haft "a good view of the Saltsjö with its small steam-launches darting hither and thither". Har hon sedan fortfarande följt sin ende promenadkamrats anvisningar, så har hon rest med en av dess ångslupar till Djurgården, "a delightful park of which Stockholm is justly proud", och tydligen har den också fallit henne i smaken, ty i marginalen har hon med stora bokstäver skrivit ordet wonderful! Om hon inte har föredragit att ta en droska, så har hon sedan åkt hem till Rydberg i hästspårvagn och ordentligt lämnat sin tioöring "to the driver through the small window marked vexling". Låt oss hoppas att hon sedan utan äventyr har kommit tillbaka till sin oroligt väntande make.

Dagen därpå, den första maj, har Sally, efter vad hennes anteckning visar, använt sig av resehandbokens förslagspromenad på Norr. Hon har bl. a. spatserat i Kungsträdgården, sett Karl XII, Molins fontän och Karl XIII, som Baedeker kallar "the least popular of all the kings of Sweden". Kanske har hon, när hon "gick i torget" mött många av den tidens ryktbarheter. Ja, Frippe eller åtminstone Soto Major har hon säkert inte kunnat undgå, men naturligtvis utan att ha den minsta aning om vilka storheter de voro. Men om hon såg en högre äldre herre, som alla vördnadsfullt togo av sig hatten för, så gissade hon kanske att det var H. M. the king of Sweden and Norway.

Andra och tredje maj gjorde Sally Pathurst från Liverpool respektive Ulriksdal och Drottningholm den äran. Vid texten till Drottningholm har hon antecknat, att hennes man var lite bättre den dagen, fast han fortfarande var "very very pale", och att de i en heltäckt vagn skulle fara till "the Dramatiska Theatre" på kvällen. I kungliga biblioteket har jag läst i Dagens Nyheter för det året och fått veta, att de – såvida inte maken blev sämre framåt kvällen – övervoro premiären på "Duvals skilsmässa" med Personne i huvudrollen. Jag ser dem så tydligt sitta där i en loge, han blek och trött tillbakalutad i stolen, hon framåtböjd, intresserat följande spelet, trots att de ord, som sades där nere, blott voro tomma och meningslösa ljud för hennes öron. Jag vill gärna tro att de i alla fall höllo mycket av varandra, och att de, när de sågo denna då så aktuella skilsmässopjäs, lovade varann att hålla samman hela livet.

Sedan är det slut med anteckningarna, men i slutet av boken fann jag ytterligare två oavslutade brev, egenhändigt skrivna av lilla mrs Pathurst. (Jag har tyckt mig märka att det är mycket vanligt att unga flickor fulla av entusiasm skriva några rader på ett brev, men hastigt tröttna och sedan strö resultatet av sin slätkärlek omkring sig lite varstans.) Det första är till lilla bror Teddy, och i det talar hon om, att Stockholm inte alls är så rysligt kallt och uppfyllt av vargar, som han hade hotat henne med när de reste, och att hon har

köpt flera trevliga leksaker åt honom. Det andra är till "dear little mama" och där berättar hon, att Stockholm är nästan lika bra som Liverpool, fast det ju inte alls är så stort. Och så tillägger hon, att de måste resa hem snart och att resan nog blir ansträngande för John, som fortfarande var mycket sjuk. The rest is silence.

Böcker ha, som bekant, sina öden och denna Baedeker, som från början var röd, men nu är alldeles gul, hade också haft sina. Förmodligen blev den väl kvarglömd på hotellet i resbrådskan och så hade kanske någon hotellpojke, som behövde en slant till cigaretter, hittat den och sålt den till damen i det slarviga antikvariatet, som kanske inte var fullt så slarvigt på den tiden. Eftersom brevlapparna funnos kvar fick den väl ligga i lugn och ro under de fyrtio år den tillbragt med att vänta på sin befriare. För övrigt är jag inte särskilt intresserad av bokens öden, men däremot ville jag gärna veta lite mer om Sally Pathurst. Människor ha sannerligen också sina öden. Enkla och tarvliga äro de väl för det mesta och jag inbillade mig inte att Sally Pathursts liv blev märkvärdigare än andras. Men jag ville ändå veta, hur det gick för henne.

2.

Slumpen är ett ganska egendomligt fenomen, egentligen. Det roar mig ibland att spekulera en smula över dess natur, men jag har aldrig kommit till något bestämt resultat. Ibland (när jag har otur)

tröstar jag mig med att slumpen regerar det mesta här i världen och tänker att dess roll i världshistorien är betydligt underskattad. Men vid andra tillfällen återigen, förnekar jag blankt dess existens och menar i stället att allt, som sker, har en mening, och att det är bestämt, att det skall bli just så och icke annorlunda.

Nu, det här med Baedekern, till exempel. Var det en händelse att just jag skulle hitta den i antikvariatet? Frågan kan tyckas sakna allt berättigande; det är ju inte besynnerligare att jag fann den än om någon annan hade gjort det. Men, om jag i stället frågar så här: varför skulle just jag träffa på Sally Pathurst bok, jag, som senare råkade läsa Liverpool Post (och varför skulle just jag råka göra det), så har spørsmålet kanske lite mer fog för sig. – Historien fick nämligen av en händelse en epilog, ungefär ett år efter mitt besök i jordens slarvigaste antikvariat. This:

En vacker förmiddag satt jag i en restaurang, som ligger högt upp i luften vid Kungsgatan, och läste tidningar. Bland andra fann jag en hel trave engelska tidningar, förmodligen kvarglömda av någon brittisk gäst. Times, Daily News, Manchester Guardian och – Liverpool Post. Jag bläddrade i dem alla; där stod tillräckligt om mord, eldsvådor, strejker, lockouter och annat, för att övertyga mig om, att livet gick normalt och ordentligt till i det stora öriket. Så fick jag till sist i nyhetsspridaren från Liverpool syn på denna notis:

Mrs Pathurst 60 år.

Mrs Sally Pathurst, sedan 1888 gift med nuvarande ordföranden i undervisningskommittén, mr Allan Willibald Pathurst, firar i dag tillsammans med make, barn och barnbarn sin sextioårsdag. Samtidigt som vi framföra de varmaste lyckönskningar be vi att å vår stads vägnar få framföra ett varmt tack till jubilaren för hennes välsignelserika arbete i välgörenhetens tjänst. Stiftelsen De vanlottades sparbössa. Föreningen Ordning och gudsfruktan ...

Förvånad lade jag ifrån mig tidningen, lutade mig bakåt och slöt ögonen. Genom de öppna fönstren, det var sommar och vackert väder, hördes det oavbrutna sorlet från en stor stad. Det var sorlet från en annan stad än den Sally Pathurst såg, sorlet från en stad, som till ackompanjemang av automobilers vrål, spårvagnars klämtningar och fabrikers larm, raskt marscherade den allra sista etappen på vägen till den halva millionen. En annan stad, ja, men lilla Sally Pathurst hade vid Gud också blivit en annan ...

Slump, vi gjorde du mig detta! Så hade jag inte tänkt mig slutet på visan. Ett vemodigt slut hade varit bättre, ja, till och med ett tragiskt, men blott icke detta! ”Stiftelsen De vanlottades sparbössa” ...

3.

Jag hade tänkt trötta läsaren med reflektioner om det egendomliga i att skönheten är så grym, att den inte nöjer sig med ett slut, som världen kallar lyckligt, utan kräver offer, svårare än de, som läggas på välgörenhetens altare. Jag hade också tänkt tala mera om slumpens besynnerligheter, men det bryr jag mig inte om.

Det skulle ju tjäna så litet till. Ty, eftersom det nu är så, att man i så kallad skönlitteratur har rättighet att narras så mycket man behagar, så kan det ju hända, att historien är osanning från början till slut. Och varför grunda ett allvarligt resonemang på högst tvivelaktiga fakta? Dock medger jag gärna, att ett så osannolikt sammanträffande, som att samma person finner både boken och tidningen, starkt talar för antagandet att det hela verkligen hänt. Ty ingen författare vågar använda sig av så enkla knep. I verkligheten går det däremot mycket bra för sig.